

ПРАВОВИЙ СТАТУС КРЕДИТОРА ЯК СУБ'ЄКТА НЕСПРОМОЖНОСТІ (БАНКРУТСТВА)

Борейко О. М.

Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

В даній статті розглянуті основні положення правового статусу кредитора як одного з учасників правовідносин неспроможності (банкрутства). Встановлено, що в правовідносинах неспроможності (банкрутства) кредитор грає істотну роль. Встановлено види кредиторів, які запропоновані законодавством та науковою літературою.

Ключові слова: банкрутство, неспроможність, кредитор, конкурс кредиторів.

Суб'єктами банкрутства згідно зі статтею 1 Закону про банкрутство у ред. 2011 р. є сторони, заставні кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном), боржник, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів), суб'єкта підприємницької діяльності – боржника, а також у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство [1].

В сучасних економічних умовах збільшення ефективності законодавства про банкрутство за рахунок забезпечення можливості кредиторів неспроможного боржника отримувати задоволення вимог останніх в повному обсязі буде являтися одним з головних правових інструментів, що забезпечують відновлення суспільного кредиту [2, с. 5]. Тому метою даної статті й став пошук шляхів підвищення ефективності правового регулювання відносин, що виникають під час вирішення справи про банкрутство.

Вирішення проблем, пов'язаних з конкуренцією прав та інтересів різних суб'єктів конкурсних відносин, є головним завданням інституту банкрутства. Юридичний аналіз правового середовища, в якому кредитор повинен здійснювати свої суб'єктивні права, дозволяє зрозуміти, яким чином режим конкурсу впливає на становище кредитора в системі конкурсних відносин.

Внаслідок конкуренції прав кредиторів за умови недостатності майна боржника виникає необхідність спеціального правового регулювання.

Юридичний механізм інституту неспроможності боржника ґрунтується на принципі конкурсу кредиторів. Ідея конкурсу кредиторів є ключовою для розуміння природи і призначення цього інституту, оскільки його джерело полягає в неплатоспроможності боржника, тобто його нездатності виконати свої грошові зобов'язання.

Щоб усунути можливість виникнення випадкових переваг або преференцій у окремих кредиторів, які першими звернулися до боржника з вимогами про стягнення заборгованості, в доктрині інституту неспроможності і був вироблений механізм

провадження конкурсу кредиторів. Оскільки визначальною функцією цього інституту є справедливе і, по можливості, повне задоволення вимог всієї сукупності кредиторів неплатоспроможного боржника, принцип конкурсу кредиторів через призму процесуального механізму цього інституту знаходить віддзеркалення в принципі конкурсу вимог [3].

Існують певні основоположні принципи задоволення вимог кредиторів в процедурі банкрутства:

- заборона на індивідуальне задоволення вимог кредиторів;
- задоволення вимог кредиторів в порядку черговості;
- задоволення вимог кожної черги після повного задоволення вимог кредиторів попередньої черги;
- задоволення вимог кредиторів, в разі недостатності грошових коштів боржника для задоволення вимог кредиторів, однієї черги пропорційно сумах їх вимог.

Дотримання цього порядку направлене на виключення переважного задоволення вимог одних кредиторів в збиток іншим. Вказані вище правові принципи складають суть конкурсних правовідносин, в рамках яких встановлюється комплекс правових обмежень, пов'язаних з особливим порядком пред'явлення і задоволення вимог кредиторів у тому випадку, коли майна боржника недостатньо для справедливого його розподілу між кредиторами. Принципи, покладені в основу задоволення вимог кредиторів, значною мірою сприяють дозволу конкуренції прав кредиторів. Вони були сформовані не відразу, а по мірі розвитку конкурсного права.

Кредитором може виступати будь-яка українська або іноземна юридична або фізична особа, що має вимоги (претензії) до боржника на підставі майнових і немайнових зобов'язань останнього. визначення кредитора встановлює ст.1 Закону про банкрутство в ред. від 16.10.2011р., кредитор – юридична або фізична особа, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника.

У юридичній літературі під поняттям «кредитор» розуміється наступне. «Визначення поняття «кредитори», – як вказує Вітрянський В. В., – надається виключно в цілях Закону про банкрутство і використовується лише в межах цілей його вживання. Вказане поняття значно відрізняється від загальновикористовуваного терміну «кредитор» (уповноважена особа за цивільно-правовим зобов'язанням, що володіє правом вимагати від боржника здійснення певних дій) перш за все тим, що їм охоплюються уповноважені суб'єкти інших (не цивільно-правових) відносин: держава в особі уповноважених органів з вимогами про сплату обов'язкових платежів (публічно-правові відносини); працівники боржника з вимогами про виплату вихідної допомоги і про оплату праці осіб, що працюють за трудовим договором (трудові правовідносини)» [4, с. 66].

Законодавство про банкрутство надає визначення терміну «кредитор», виходячи за рамки загального цивільно-правового розуміння. Згідно зі ч. 3 ст. 10 Закону про банкрутство в ред. від 2011 р. умовами порушення судом справи про банкрутство є безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника, які сукупно становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені

боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку, якщо інше не передбачено цим Законом.

Зі всього різноманіття цивільно-правових зобов'язань майнового характеру слід виділити грошові зобов'язання, відмежувавши їх від інших майнових зобов'язань.

Ст. 1 Закону про банкрутство в ред. від 2011 р. надає наступне визначення грошового зобов'язання – це зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України. До грошових зобов'язань відносяться також зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях. До складу грошових зобов'язань боржника, в тому числі зобов'язань щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції, визначені на дату подання заяви до господарського суду, а також зобов'язання, які виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян, зобов'язання з виплати авторської винагороди, зобов'язання перед засновниками (учасниками) боржника – юридичної особи, що виникли з такої участі. Склад і розмір грошових зобов'язань, у тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів з урахуванням відсотків, які зобов'язаний сплатити боржник, визначаються на день подання до господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство, якщо інше не встановлено цим Законом.

Положення ст. 1 Закону про банкрутство, при визначенні розміру і складу грошових зобов'язань, є відправними не лише при визначенні наявності ознак банкрутства. Вони також важливі при визначенні розміру вимог кредиторів з метою їх включення до реєстру вимог кредиторів, при визначенні кількості голосів кредиторів на зборах кредиторів для визначенні черговості задоволення вимог кредиторів.

Розмір грошових вимог до боржника розраховується виходячи з розміру мінімальної заробітної плати, яка встановлена і діє на момент звернення до господарського суду з заявою про визнання боржника банкрутом. Якщо на момент подачі заяви заборгованість боржника перед кредитором складає менше трьохсот мінімальних заробітних плат, виходом з цієї ситуації може бути об'єднання такого кредитора з іншими кредиторами боржника з метою подолання вказаного бар'єру.

З моменту прийняття Верховним судом України Постанови Пленуму № 15 від 18.12.2009 р., відлік тримісячного терміну починається з моменту, коли зобов'язання повинно бути виконане згідно з вимогами закону або договору.

Під час порушення провадження у справі про банкрутство суд приділяє особливу увагу безспірності грошових вимог. Положеннями абз. 8 ст. 1 Закону про банкрутство встановлено, що «безспірними вимогами кредиторів є вимоги кредиторів, визнані боржником, інші вимоги кредиторів, підтвержені виконавчими докумен-

тами або розрахунковими документами, на підставі яких відповідно до законодавства здійснюється списання грошових коштів з рахунків боржника».

Згідно з ч. 3 ст. 10 Закону про банкрутство в ред. від 2011 р. безспірні вимоги кредиторів – це грошові вимоги кредиторів, підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, згідно з яким відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника. До складу цих вимог, у тому числі щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції.

Згідно з положенням ст. 1 Закону про банкрутство, згідно з яким безспірні вимоги кредиторів – це вимоги кредиторів, визнані боржником, інші вимоги кредиторів, підтверджені виконавчими документами або розрахунковими документами, на підставі яких згідно із законодавством здійснюється списання грошових коштів з рахунків боржника. Судова практика доведення безспірності вимог кредиторів не визнає вимоги, визнані боржником, як безспірні, зокрема, відповідь боржника з визнанням вимог кредитора не приймається як доказ безспірності вимог, оскільки останній виключений з переліку виконавчих документів, згідно з якими здійснюється списання грошових коштів з рахунків боржника.

Відповідно до пункту 27 Постанови Пленуму ВС України від 18 грудня 2009 року N 15 «Про судову практику в справах про банкрутство», безспірність грошових вимог кредитора за грошовими зобов'язаннями підтверджується виконавчими документами, вичерпний перелік яких передбачений в статті 3 Закону «Про виконавче провадження».

Статус кредиторів може бути визначений залежно від різних критеріїв (визначеності, характеру, розміру, настання терміну виконання вимоги, інших параметрів). Положення кожного з кредиторів (або певної групи кредиторів) істотно відрізняється, тому велике як теоретичне, так і практичне значення має визначення особливостей статусу кредиторів. Ці особливості визначають різні аспекти заяви про неспроможність (банкрутство); важливе практичне значення мають дії кредиторів під час здійснення всіх процедур конкурсу; багато в чому від позиції кредиторів залежить подальша доля боржника. Тим часом, деякі кредитори інколи потребують захисту від дій як боржника, так і інших кредиторів [5].

З метою найбільш адекватного вирішення практичних проблем, пов'язаних з положенням кредиторів, представляється необхідним класифікувати їх за різними підставами і визначити правовий статус кожної групи і проблеми, що виникають у зв'язку з їх діями. Наукову класифікацію кредиторів, необхідну для систематизації знань про предмет дослідження, можна правильно побудувати лише на підставі правильно вибраних критеріїв, що відображають найбільш істотні взаємозв'язки кредитора в системі конкурсних відносин.

Як правило, всіх кредиторів поділяють на три види: за змістом вимог (кредитори за грошовими та іншими зобов'язаннями); за формою участі в арбітражному процесі (конкурсні та інші кредитори); за черговістю задоволення вимог (позачергові та чергові кредитори) [6, с. 56].

В сучасній юридичній літературі запропоновано декілька класифікацій кредиторів. Аналіз Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» дозволяє зробити висновок про наявність шести видів кредиторів:

- а) ініціюючі;
- б) вимушені;
- в) заставні;
- г) поточні;
- д) пріоритетні (привілейовані);
- е) реєстрові [7, с. 72].

Крім того, Закон про банкрутство виділяє два спеціальних види кредиторів, а саме: конкурсний кредитор та поточний кредитор. Конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство. До конкурсних кредиторів відносяться також кредитори, вимоги яких до боржника виникли внаслідок правонаступництва за умови виникнення таких вимог до порушення провадження у справі про банкрутство. Поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство.

Закон про банкрутство в ред. від 2011р. прямо встановлює такі види кредиторів, як конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника; поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство; заставні кредитори – кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майнового поручителя).

За формою участі в арбітражному процесі кредитори підрозділяються на конкурсних та інших кредиторів. Поділ на позачергових та чергових зумовлений черговістю задоволення вимог кредиторів [6]. Найбільш важлива відмінність конкурсних кредиторів від всіх інших кредиторів боржника полягає в тому, що лише конкурсні кредитори є особами, що беруть участь в справі про банкрутство, що надає їм право активно впливати на конкурсний процес (ст. 34 Закону про банкрутство). На підставі використаних для класифікації кредиторів критеріїв можна зробити висновок про те, що статус кредитора в справі про банкрутство визначають характер його вимоги до боржника, забезпеченість вимог, час виникнення зобов'язання і соціальна значущість інтересу, що захищається. Запропонована класифікація зовсім не є єдиною можливою. Наведена побудова переслідує одночасно теоретичні і практичні цілі. За допомогою запропонованого поділу автор прагне показати в різних ракурсах правове положення кредиторів в процедурах банкрутства.

Список літератури

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-ХІІ.
2. Кораев К. Б. Правовой статус конкурсных кредиторов в деле о банкротстве// К. Б. Кораев. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – 208 с.
3. Дзера А. Принципы конкурса кредиторов / А. Дзера// Юридическая практика, № 10 (272) от 11 марта 2003 года.

4. Научно-практический комментарий (постатейный) к Федеральному закону «О несостоятельности (банкротстве)» / [Под ред. В. В. Витрянского]. – М. : , 2003. – 356 с.
5. Телюкина М. В. Основы конкурсного права / М. В. Телюкина. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 245 с.
6. Вершинин А. П. Права кредиторов при банкротстве должника // Комментарий к Закону «О несостоятельности (банкротстве)» / А. П. Вершинин. – СПб. : Петрополис, 1998. – 215 с.
7. Правове регулювання банкрутства : [Підручник] / [За ред. Л. С. Сміяна]. – К. : КНТ., 2009. – 500 с.

Борейко Е. М. Правовой статус кредитора как субъекта неплатежеспособности (банкротства) / Е. М. Борейко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2011. – Т. 24 (63). № 2. 2011. – С. 276-281.

В данной статье рассмотрены основные положения правового статуса кредитора как одного из участников правоотношений несостоятельности (банкротства). Установлено, что в правоотношениях несостоятельности (банкротства) кредитор играет существенную роль. Установлены виды кредиторов, предложенные законодательством и научной литературой.

Ключевые слова: банкротство, несостоятельность, кредитор, конкурс кредиторов.

Boreyko E. Legal status as a creditor of the subject of insolvency (bankruptcy) / E. Boreyko // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2011. – Vol. 24 (63). № 2. 2011. – P. 276-281.

In this article the substantive provisions of legal status of creditor are considered as one of insolvency (bankruptcies). It is set that in insolvency (bankruptcies) an creditor plays a substantial role. The types of creditors, offered a legislation and scientific literature, are set.

Keywords: bankruptcy, insolvency, creditor, competition of creditors.

Поступила в редакцию 18.10.2011 г.